

4.10. Legal economy as a medium of individuals and society interests harmonization

4.10. Правова економіка як середовище гармонізації інтересів людини та суспільства

Гармонізація економічних інтересів людини та суспільства доволі непросте завдання. Адже окремого індивіда, як правило, цікавить максимізація особистого матеріального та нематеріального добробуту. Для суспільства важливим є матеріальне забезпечення духовного, морального, культурного розвитку усіх членів, досягнення та підтримка узгодженості життєво важливих інтересів різних соціальних груп. Сучасний етап суспільного життя позначений переходом

від природничо-історичного до соціокультурного типу розвитку та дедалі більшим впливом на економічну систему свідомості, освіти, духовних цінностей людини. За таких умов потрібні нові форми реалізації демократії, коли кожен суб'єкт суспільства вільно входить або не входить у певну мережеву структуру, а остання не нав'язує йому свої правила і норми. Воля і вибір людини реалізуються не через посередника (державу), а безпосередньо в її діяльності. Саме тому розбудова правової економіки як середовища гармонізації особистих і суспільних інтересів, а також сфери реалізації та захисту економічних прав і свобод людини набуває особливої актуальності.

Взаємозв'язок інституту права та господарських процесів є предметом дослідження багатьох напрямів сучасної економічної науки. Так, фрайбурзькою школою неолібералізму було розроблено теорію господарського порядку (ордолібералізм), методологія якої доповнювала аналіз економічних процесів аналізом порядку – інституціонального середовища, у якому економічний процес здійснюється (В. Ойкен, Х. Ламперт).

У теорії конституційної економіки вивчається вплив господарських процесів на виникнення чинних правил та інститутів, рівно як і вплив правових цінностей на формування стратегії господарської поведінки індивіда (Дж. Б'юкенен [1; 2], Дж. Бреннан, Р. Вагнер, М. Олсон, Г. Таллок [2], Г. Гаджиев, П. Баренбойм, П. Лафитський, В. Мау [3]).

Разом з тим у цих теоріях існує певний методологічний вакуум щодо визначення суспільної ролі правової економіки. Ця проблема лише частково досліджується у наукових статтях та монографіях з інституціональної економіки (О. Гриценко [4], В. Дементьев [5; 6], Р. Нуреев [5; 7]). При цьому аналітичні моделі економістів концентруються навколо обґрунтування змісту та шляхів формування економіки права [4-8], а наукові інтереси юристів зосереджуються переважно на правовому регулюванні економіки (Ю. Аврутін [9], Д. В. Задихайло [10], Р. Ромашов [11], В. Устименко, Р. Джабраїлов, В. Кампо [12] та інші). Дискусійним залишається питання про зміст правової економіки. Так, О. А. Гриценко вважає правовою економіку, побудовану на принципах верховенства права [4]. На нашу думку, правову економіку доцільно розглядати як сферу реалізації соціально-економічних прав [8].

Виходячи з цього, метою дослідження є визначення сутності, чинників та напрямів розвитку правової економіки, розкриття її ролі у процесі гармонізації індивідуальних та суспільних інтересів.

Зазвичай під правовою економікою розуміють «легальні економічні відносини або легальну економічну діяльність, «правила гри» учасників якої базуються на їх чіткому закріпленні у конституції та поточному законодавстві» [9, с. 476]. Іноді правова економіка сприймається як синонім офіційної економіки на противагу неофіційної (тіньової) або злочинної (кримінальної) [11,

с. 431]. Але загалом це сформована, закріплена, врегульована і захищена правом система суспільного господарювання [4, с. 80-81]. На нашу думку, такий підхід до визначення сутності поняття правова економіка значною мірою обмежує предмет дослідження. Адже поза увагою залишаються деякі принципово важливі питання.

1. *Чи можна вважати правовою економіку, у якій господарська діяльність відбувається згідно принципу верховенства права? Якщо давати позитивну відповідь на це питання, то правовим економічним порядком слід визнати рабовласницьку економіку давніх суспільств (адже работоргівля була санкціонована законом), колоніальну систему (також схвалену законодавством) тощо. Навіть у сучасному світі багато випадків, коли господарська діяльність формально заснована на принципах верховенства права, проте фактично такою не є.*

2. *Чи можна вважати правовою економічну діяльність, яка здійснюється згідно з чинною законодавчою базою, якщо нормативні акти, якими вона регулюється, суперечать іншим нормам законодавства?*

Вітчизняна господарська дійсність, нажаль, рясніє прикладами описаної ситуації. Так, згідно з Законом України «Про прожитковий мінімум» натуральний склад наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, які входять до складу мінімального споживчого кошику, має переглядатися кожні п'ять років [13, ст. 3], тоді як в останнє перегляд був здійснений у 2000 р., тобто понад 15 років тому [14]. Прожитковий мінімум – базова соціальна гарантія. Від його рівня залежать розмір багатьох соціальних виплат, а також величина мінімальної заробітної плати. Виникає небезпечний причинно-наслідковий зв'язок: невиключення до складу споживчого кошику необхідних для нормального розвитку людини товарів і послуг – штучне заниження прожиткового мінімуму – недооцінка вартості робочої сили – падіння рівня життя, поширення бідності серед зайнятого населення. Тобто санкціонована правом економічна діяльність (наприклад, з виплати зарплати на рівні мінімальної за некваліфіковану працю) суперечить іншим, закріпленим у праві цінностям, зокрема, реалізації та захисту економічних прав і свобод людини – головному завданню соціальної держави, яка проголошена у Конституції України.

Не менш показовим прикладом є спроби стабілізації валютного ринку, вжиті Національним банком України навесні 2014 р. Обмеживши видачу готівкових коштів у іноземній валюті з поточних та депозитних рахунків [15], НБУ не тільки змусив комерційні банки порушувати закріплені у Конституції України та Цивільному кодексі інституціональні норми, а і суттєво викривив умови господарювання шляхом втручання у процес розподілу фінансових потоків. Виникла асиметрія у реалізації контрактних прав суб'єктів

господарської угоди: обмеження, накладене на права однієї сторони, призвело до перерозподілу грошового потоку на користь іншої. Тобто унормована та захищена правом економічна діяльність поставила під загрозу іншу правову норму – рівність у реалізації соціально-економічних прав.

3. Чи можна вважати правовою економічну діяльність, яка відбувається без порушення закону, але унеможливує реалізацію інституціонально закріплених соціально-економічних прав інших суб'єктів господарювання?

Пояснимо це на такому прикладі. Однією з найбільш гострих проблем для вітчизняної економіки є ухилення від оподаткування шляхом використання офшорних схем. Безпосередньо офшорні схеми ніде не передбачають порушень закону. Так, в базовій експортній офшорній схемі товар продається у низькоподаткову юрисдикцію за заниженою ціною, а потім перепродається остаточному покупцеві за реальною ціною. Цінова різниця осідає у низькоподатковій юрисдикції, де податки або відсутні, або мінімальні. Але вітчизняна економіка несе суттєві збитки у вигляді недоотриманих податків. Звужується доходна частина державного бюджету, що змушує державу штучно занижувати соціальні стандарти, пов'язані насамперед з розвитком людини. Це, у свою чергу, унеможливує реалізацію прав на гідну освіту, медичне та соціальне забезпечення тощо. Захищені правом принципи господарської діяльності у цьому випадку суперечать суспільним цінностям, унеможливають захист економічних прав і свобод людини.

Таким чином відповідь на обидва поставлених питання залежить від того, який зміст вкладається у поняття «правова економіка». Якщо зводити правову економіку виключно до легальної діяльності, яка здійснюється на визначених законодавством умовах, тоді, без сумнівів, усі розглянуті приклади слід класифікувати як прояви правової економіки. Проте очевидно, що такими вони не є. З огляду на це, зміст поняття «правова економіка» потребує уточнення та розширення. На нашу думку, правова економіка – це не просто захищена, закріплена і врегульована правом система суспільного господарювання, а така система, у якій легальна економічна діяльність одних суб'єктів не ставить під загрозу можливості інших суб'єктів реалізувати свої соціально-економічні права. Тому критеріями правової економіки, доцільно визнати такі:

- рівні можливості у реалізації соціально-економічних прав. Причому йдеться саме про можливість реалізації прав, якими економічні суб'єкти вільні розпоряджатися на власний розсуд, а не про соціально-економічну рівність або рівність результатів соціально-економічної діяльності;
- законний, унормований характер економічної діяльності. Діяльність, яка спирається на інституціоналізовані норми, може розглядатися як така, проти якої суспільство не заперечує;

- чітка визначеність у правах для кожного конкретного суб'єкта економічних відносин, реальність задекларованих соціально-економічних прав;
- діяльність кожного окремого суб'єкта, а також їх груп не призводить до порушення фундаментальних соціально-економічних прав інших.

Зазначимо, що існування правової економіки стає можливими лише тоді, коли в її основі лежить уся сукупність принципів, а не їх вибіркоче поєднання.

Виходячи з цього, можна визначити суспільну роль правової економіки як сфери реалізації та захисту економічних прав і свобод людини у правовій, соціальній державі, спрямування суб'єктів господарювання до соціально орієнтованого порядку. Правова економіка є середовищем гармонізації інтересів людини і суспільства, адже можливість вільно реалізовувати власні соціально-економічні права не ставить під загрозу можливостей інших людей робити те саме. За таких умов індивідуальний та суспільний розвиток стають взаємообумовленими та набувають сенсу тільки у взаємозалежності одне від одного.

Нажаль, економічний порядок, що склався в Україні, навряд чи можна визнати правовим, оскільки навіть санкціонована правом діяльність здійснюється з порушенням законодавчих норм. На нашу думку, причинами цього є:

- невизначеність прав та неузгодженість правил економічної поведінки. Попри понад 25 років реформ у вітчизняному суспільстві не сформувалося чіткого уявлення про бажану модель економічного розвитку. Відсутність єдиного, системного підходу щодо її розбудови, непослідовність у реформуванні економіки значно ускладнюють визначення соціально-економічних прав індивідів, створюють сприятливе середовище для «вільного» тлумачення їх змісту. За таких умов узгодження правил економічної поведінки, отримання суспільної згоди на їх унормування виявляються проблематичним;

- викривлення орієнтирів при формуванні стратегії економічної поведінки. Оскільки остання вибудовується за відсутності чітких правил та невизначеності прав, суб'єкти змушені шукати альтернативні правовим способи реалізації своїх інтересів. Так, необхідність захисту прав власності (набуття яких у процесі приватизації не завжди було юридично бездоганним) змушує власників «підтримувати контакти» з державними органами, використовуючи їх як спосіб захисту особистих майнових інтересів. Це також створює умови для використання держави як інструменту перерозподілу ресурсів, перетворює державу на джерело нерівності у реалізації соціально-економічних прав.

Тим не менше такий господарський порядок виявляється вигідним для окремих економічних суб'єктів, якими і забезпечується його життєздатність. Адже витрати на організацію та участь у перерозподільчих процесах значно нижчі, ніж витрати на організацію та удосконалення виробництва товарів та

послуг. О. А. Гриценко зазначає, що «формування попиту на верховенство права з боку інноваторів ринкового типу зіштовхується з попитом влади на збереження існуючого правового режиму. З тим, щоб забезпечити впровадження нових норм права, ринкові суб'єкти повинні проникнути у владні структури, але це потребує значних трансакційних витрат. Останні розглядаються як витрати часу, праці, матеріальних та нематеріальних ресурсів тощо прийняття рішення відповідно до встановлення, використання, дотримання, захисту права, покарання у разі його невиконання» [4, с. 83].

Виникає замкнене коло: відсутність узгоджених правил – свавілля в економічному житті – посилення впливу на процеси розподілу окремих власників, не пов'язане з виробничим процесом – збагачення одних за рахунок інших – економічна не вигідність встановлення нового економічного порядку та його унормування. Необхідно додати, що чинний економічний порядок, в основі якого лежить асиметрія прав економічних суб'єктів та посилення економічної влади великих власників, вигідний і державним органам влади, оскільки становить необхідне підґрунтя для вилучення адміністративної ренти.

Вихід з цього замкненого кола можливий лише за умов, коли відсутність ефективних норм та правил господарської діяльності стане економічно не вигідною для більшості суб'єктів. Можна припустити, що це станеться, якщо у суспільстві з'являться умови для нагромадження власності у процесі трудової діяльності. Тоді забезпечення незалежності прав власності від держави, вільне розпорядження правами власності, а також захист прав власності перетворяться на справжні правові цінності, від унормування яких залежатимуть не тільки перспективи економічного розвитку країни у цілому, а і перспективи розвитку кожної особистості. Саме за таких умов український економічний порядок почне набувати правових ознак.

Література

1. Buchanan, J. M. The Domain of Constitutional Economics [Text] / J. M. Buchanan // Constitutional Political Economy. – 1990. – Vol. 1. – № 1. – P. 1–16.
2. Buchanan, J. The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy [E-resource] / J. Buchanan, G. Tullock. – Access mode : <http://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv3c0.html#Preface>.
3. Конституционная экономика [Текст] : монография / [Гаджиев Г. А., Баренбойм П. Д., Лафитский В. Ф. и др.] ; отв. ред. Г. А. Гаджиев. – М. : Юстицинформ, 2010. – 256 с.
4. Гриценко, О. А. Верховенство права в контексті економічної теорії [Текст] / О. А. Гриценко // Економічна теорія та право. – 2015. – № 3. – С. 77-88.
5. Институциональные проблемы современного государства [Текст] : монография / [Абрамов В. Ф., Артемова Т. И., Бескрылова О. С. и др.] ; под ред. В. В. Дементьева, Р. М. Нуреева. – Донецк : ДонНТУ, 2011. – 372 с.
6. Дементьев, В. В. Почему Украина не инновационная держава: институциональный анализ [Электронный ресурс] / В. В. Дементьев, В. П. Вишневыский // JOURNAL OF INSTITUTIONAL STUDIES. – 2010. – № 2. – Т. 2. – С. 81-95. – Режим доступа :

<http://cyberleninka.ru/article/n/pochemu-ukraina-ne-innovatsionnaya-derzhava-institutsionalnyy-analiz>.

7. Нуреев, Р. Джеймс Бьюкенен и теория общественного выбора [Текст] / Р. Нуреев // *Джеймс М. Бьюкенен. Сочинения.* – Серия: «Нобелевские лауреаты по экономике». Т.1. / Фонд экономической инициативы ; пер. с англ. ; гл. ред. Нуреев Р. М. и др. – М. : Таурис Альфа, 1997. – С. 445-482.

8. Овсієнко, О. В. Правова економіка: зміст та засади функціонування [Текст] / О.В.Овсієнко // *Економічна теорія та право.* – 2015. – № 2. – С. 100-109.

9. Аврутин, Ю. Е. Государство, экономика, право в контексте конституционных ценностей и глобализационных процессов развития западной и российской цивилизации [Электронный ресурс] / Ю. Е. Аврутин // *Диалог культур и партнерство цивилизаций : XIV Международные Лихачевские научные чтения, 15–20 мая 2014 г.* / науч. ред. А. С. Запесоцкий. – СПб. : СПбГУП, 2014. – С. 474-476. – Режим доступа : http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/Sbor_full/2014_rus.pdf.

10. Задихайло, Д. В. Конституційна доктрина та регулювання економічних відносин у контексті конституційної реформи [Текст] / Д. В. Задихайло // *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* – 2007. – Вип. 13. – С. 25-37.

11. Ромашов, Р. А. Экономическое право и правовая экономика как феномены мультикультурализма [Электронный ресурс] / Р. А. Ромашов // *Диалог культур в условиях глобализации : XII Международные Лихачевские научные чтения, 17-18 мая 2012 г. Т. 1: Доклады / науч. ред. А. С. Запесоцкий.* – СПб. : СПбГУП, 2012. – С. 430-432. – Режим доступа : http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihcht/Sbor_full/2012_1_rus.pdf.

12. Устименко, В. А. Конституційні засади економічної системи України [Текст] : монографія / [В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов, В. М. Кампо та інш.]; за ред. В.А.Устименка ; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 218 с.

13. Закон України «Про прожитковий мінімум» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.

14. Постанова КМУ «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14.04.2000 № 656 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-п>.

15. Постанова Правління НБУ від 30.05.2014 р. №328 «Про врегулювання діяльності фінансових установ та проведення валютних операцій» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0328500-14>.

4.11. Investment development of machine-building enterprises in Lviv region

4.11. Інвестиційний розвиток машинобудівних підприємств Львівської області

Функціонування машинобудівного підприємства в умовах конкуренції є ефективним при чітко визначеній науковій методології здійснення перспективного управління інвестиційною діяльністю, інструментом якого виступає інвестиційна стратегія із наявним інвестиційно-інноваційним

demographic processes. There is mentioned that the employment plays a prominent role in the income generation and living standards.

4.10. Ovsienko Olga, Chupryna Olena. Legal economy as a medium of individuals and society interests harmonization.

The nature, causes and trends of the legal economy are determined in the research. The criteria by which economic order can be defined as legal are grounded. The role of the legal economy in the process of private and public socio-economic interests' harmonization has been disclosed. Causal relationships of socio-economic transformations, which are taking place in Ukraine, and the formation and implementation of the legal values are discovered and disclosed.

4.11. Pyroh Olga, Stelmakh Kristina. Investment development of machine-building enterprises in Lviv region.

In the article investigates the essence of the concept of sustainable development of humanity at the present stage. Of Implementation of this concept contributes to the becoming of innovative education which is guided by the priorities of economic and environmental development. The sustainable development is explained as a model, comprising economic, social, political, environmental and demographic indicators, aimed at achieving safety of existence of people. The essence of the concept of sustainable development is explained as a qualitative change in society's attitude to nature and which is only possible when changing of the inside-public relations. Disclosed methodological foundations of sustainable development, its content represented through the prism of global environmental problems.

4.12. Sabirova Alla. Efficient use agricultural lands as the main factor of agriculture development in Kazakhstan.

The evaluation of provision of the people of Kazakhstan with land resources in comparison with world States and status of use of agricultural lands have been presented. The shortcomings that have negative impact on the rates of growth of agricultural production have been revealed. Ways of improving the efficiency of land use through the use of resource-saving technologies, diversification of crops, joining of small farms into single crop rotation areas, pasture irrigation and other measures have been proposed. A forecast of expected production, resource potential and government support measures increasing the sustainability of agriculture has been presented.

4.13. Chaykina Nataliya, Chaikina Alina. Adaptive strategies of entrepreneurs in terms of economic risks and threats.

Dispositional-reflexive approach which allows distinguishing alternative strategies of professionalization such as a model of adaptive behaviour of entrepreneur and model of his professional development was suggested. Adaptive business strategy to counteract risks and threats was determined by the level of compliance subjective (oppress or liberate internal resources) and objective (assign or convert market environment) elements of adaptation in relation to the degree of match its expectations with the real business situation. It includes strategies of cognitive support, emotional changes, behavioural and reflective fighting strategy. The condition for successful doing business and countering risks and threats is readiness to entrepreneurship as ability and skills of entrepreneurs to effective action in the economic area that support and enhance entrepreneurial potential by creating its competitive advantages

- 4.8. Martynenko Olena** – Senior lecturer, Donbas State Pedagogical University, Ukraine
- 4.9. Naida Inna** – PhD in Public Administration, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Ukraine
- 4.10. Ovsiienko Olga** – PhD in Economics, Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine,
Chupryna Olena – PhD in Economics, Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine
- 4.11. Pyroh Olga** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Lviv Polytechnic National University, Ukraine,
Stelmakh Kristina – PhD student, Lviv Polytechnic National University, Ukraine
- 4.12. Sabirova Alla** – PhD in Economics, Associate Member to Academies of the Agricultural Sciences of the Republic Kazakhstan, Kazakh Research Institute for Economics of Agro-industrial Complex and Rural Territories Development, Republic Kazakhstan
- 4.13. Chaykina Nataliya** – PhD in Psychological Sciences, Associate Professor, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine,
Chaikina Alina – Assistant Lecturer, Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Ukraine.

Part 5. Harmonization of interests of person, family, and society: psychological aspects

- 5.1. Mstowska Iwona** – Academy of Management and Administration in Opole, Republic of Poland
- 5.2. Aslanian Tatyana** – PhD in Psychological Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Psychosocial Rehabilitation Centre NaUKMA, Ukraine,
Perevoznyk Victoria – Donbas State Pedagogical University, Ukraine
- 5.3. Vysotskaya Olena** – DSc in Engineering, Associate Professor, Kharkov National University of Radio Electronics, Ukraine,
Rysovana Lyubov – Kharkov National Medical University, Ukraine,
Alekseyenko Roman – PhD of Medical Sciences, Associate Professor, Kharkov National Medical University, Ukraine,
Topchiy Vladislava – Kharkov National University of Radio Electronics, Ukraine
- 5.4. Deynichenko Larisa** – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Ukraine,
Stadniuk Nadiia – Donbas State Pedagogical University, Ukraine
- 5.5. Dmeterko Natalia** – PhD in Psychological Sciences, Associate Professor, Donbas State Pedagogical University, Ukraine
- 5.6. Zubtsov Dmytro** – Donbas State Pedagogical University, Ukraine
- 5.7. Kolinko Elena** – PhD in Law, Associate Professor, Kiev Cooperative Institute of Business and Law, Ukraine
- 5.8. Lodatko Eugene** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine,
Yarygin Anatoly – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Tolyatti State University, Russia
- 5.9. Prorok Natalia** – PhD in Psychological Sciences, Senior Researcher, Institute of Psychology named after G. S. Kostyk NAPS of Ukraine, Ukraine,
Tsarenko Lydmila – Institute of Psychology named after G. S. Kostyk NAPS of Ukraine, Ukraine
- 5.10. Shylina Nataliia** – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Odessa National Academy of Telecommunications named after A. S. Popov, Ukraine.

Wyższa Szkoła Zarządzania
i Administracji w Opolu

PERSON, FAMILY, AND SOCIETY: INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE HARMONIZATION OF INTERESTS

**Edited by Olga Bilychenko
Marian Duczmal
Iryna Ostopolets**

Opole 2016

THE ACADEMY OF MANAGEMENT
AND ADMINISTRATION IN OPOLE

**PERSON, FAMILY, AND SOCIETY:
INTERDISCIPLINARY APPROACH
TO THE HARMONIZATION OF INTERESTS**

**Edited by Olga Bilychenko
Marian Duczmal
Iryna Ostopolets**

Monograph

Opole 2016

Person, Family, and Society: Interdisciplinary Approach to the Harmonization of Interests. *Monograph.* Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016; ISBN 978 – 83 – 62683 – 89 – 5 (Paper); pp.380, illus., tabs., bibls.

Reviewers

prof. dr hab. Marian Ciepaj

prof. dr hab. Lidia Sobolak

dr Oleksandr Nestorenko

Editorial Board

Olga Bilychenko

Marian Duczmal (Chairman)

Józef Kaczmarek

Franciszek Antoni Marek

Iryna Ostopolets

Tadeusz Pokusa

Witold Potwora

Sławomir Śliwa

The authors bear full responsible for the text, quotations and illustrations.

Publishing House:

Centrum Innowacji i Transferu Technologii oraz Rozwoju Kultury Fizycznej
Spółka z o. o.

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

300 copies

ISBN 978 – 83 – 62683 – 89 – 5

©Authors of articles, 2016

© Publishing House Centrum Innowacji i

Transferu Technologii oraz Rozwoju

Kultury Fizycznej Spółka z o. o.

WSZiA, 2016